

Oponentský posudek disertační práce

Tomáš Kleisner: Medals of the Emperor Francis Stephen of Lorraine

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, Praha 2012

Disertace Tomáše Kleisnera zaujímá v kontextu produkce disertačních prací poněkud ojedinělé postavení. Vypracována je v angličtině a oborově se řadí k numismatice, respektive medailistice, která není standardním předmětem dějin umění. Zvolené téma vychází z defendentova dlouholetého badatelského zájmu o medaile v 16.–18. století, který souvisí s jeho zaměstnáním v numismatickém oddělení Národního muzea. Disertační práce má primárně charakter tematicky zaměřeného sbírkového katalogu, který zevrubně, podle numismatických standardů, zpracovává medaile císaře Františka Štěpána Lotrinského (1708–1765) zastoupené v numismatické sbírce Národního muzea. Tato sbírka představuje nejvýznamnější sbírku svého druhu v České republice. Katalog uvozuje dvě kapitoly *The Coins and Medals of Francis Stephen of Lorraine* a *Collection of the National Museum*, v nichž autor ozřejmuje nejdůležitější pojmy a aspekty související s barokní medailí, zejm. její ikonografií a symbolikou, také dobovou medailérskou praxí, a to s přihlédnutím k osobě portrétovaného císaře.

První kapitola uvádí do problematiky mincovní a medailérské produkce Františka Štěpána Lotrinského. Akcent je ikonografický, v tématice medailí se bezprostředně odráželo Františkovo komplikované etablování na soudobé politické scéně, když se coby manžel Marie Terezie Habsburské musel vzdát rodového vévodství Lotrinska výměnou za velkovévodství toskánské (1737) a teprve roku 1745, po smrti svého protivníka bavorského kurfiřta Karla Albrechta (Karla VII.), se stal císařem Sváté říše římské. Františkovo manželství s Marií Terezií, která na rozdíl od něj z titulu české a uherské královny, rakouské arcivévodkyně aj. vykonávala vládu nad dědičnými zeměmi, mělo bezprecedentní konsekvence nejenom pro státní protokol, dvorskou etiku na vídeňském dvoře, ale také pro titulaturu a ikonografii manželského páru, zobrazovaného společně i samostatně. Tuto skutečnost lze dokumentovat na dobových platidlech vydávaných v jednotlivých zemích habsburské monarchie, respektive v Německu (Říši) a Florencii (s. 8–14). Mince obvykle nesly na lící straně portrét panovníka s jeho aktuální titulaturou, na zadní straně příslušnou heraldickou figuru a rodový/státní znak. Zatímco například v Toskánsku bylo přikročeno k ražbě mincí s portrétem Františka Štěpána hned po jeho nástupu na trůn, v rakouských dědičných zemích se tak stalo teprve po získání císařského titulu, když bylo dostatečně legitimováno jeho postavení po boku Marie Terezie. Je zajímavou skutečností, že po smrti císaře roku 1765 Marie Terezie nařídila pokračovat v ražbě mincí s portrétem zesnulého manžela, byť v menším nákladu (s. 12).

To, co platilo pro mince, která primárně plnila užitkovou funkci oběživa, nabývá zajímavé obsahové konotace v případě medaile, která sloužila komemorativním, oslavným a propagandistickým účelům. Ostatně právě v medailistice 17. a 18. století došlo k nebývalému rozvinutí specifického ikonického jazyka, který čerpal z tradice klasické numismatiky a pravidel humanistické emblematické.

Medaile v té době představovala významné celospolečenské médium, které se jako předmět sběratelského zájmu a intelektuálního potěšení šířilo v provedení buď z drahého, či obecného kovu mezi široké intelektuální vrstvy, zahrnující jak mocenské elity, tak měšťanské vrstvy. Do povědomí se také dostávaly prostřednictvím tištěných numismatických katalogů, výkladových letáků či novinových zpráv a inzerce. Medaile byly raženy k připomínce významné dynastické události, k oslavě politických úspěchů a ve svém úhrnu šířily ideální obraz portrétovaného (s. 15–19).

Na vídeňském dvoře byla vypracována oficiální forma lící strany medaile, nesoucí dvojportrét císaře společně s Marií Terezií v částečně se překrývajících profilech. Reversní strana, opatřená pamětním nápisem či vizuálně přitažlivým alegoricko-embematickým zobrazením, se obměňovala podle příležitosti. Takové medaile vznikaly na objednávku panovníka a podle předem zadaného konceptu a nákresu je prováděli medailéři zaměstnaní ve dvorské mincově ve Vídni a Kremnici. Značný počet medailí vznikl z komerčních důvodů v privilegovaných medailérských dílnách v Říši (Augšpurk, Norimberk) i v jednotlivých rakouských dědičných zemích (s. 16).

Vlastní katalog medailí defendent pojednal v duchu dobového konceptu *historia numismatica* chronologicky, a představuje tak život Františka Štěpána v zrcadle významných událostí z jeho osobního i politického života. Katalogová řada začíná svatební medailí z roku 1736, pokračuje pamětními medailemi vyraženými u příležitosti významných politických událostí (např. převzetí vlády v Toskánsku 1739) a narození následníka trůnu arcivévody Josefa (1741); početný soubor medailí reaguje na volbu Františka Štěpána za římského císaře (1745), jiné odrážejí vojenské úspěchy habsburské monarchie nebo se vztahují k osobní účasti na ceremoniálních aktech jako např. položení základního kamene významných staveb a k oficiálním návštěvám vykonaným ve městech. Zahrnutý jsou také medaile ražené na památku jeho úmrtí. Do podoby katalogového hesla je zpracován dobový soupis medailí vytištěný roku 1782, také tištěné katalogy osobní numismatické sbírky Františka Štěpána z let 1759, 1769 a 1770. Katalogové číslo má také kompletní série medailí lotrinských vévodů a vévodkyň vzniklá v letech 1727–1731, k níž se řadí i medaile s portrétem Františka Štěpána Lotrinského a jeho manželky.

Odborný přínos práce T. Kleisnera spočívá především v souhrnném zpracování medailí císaře Františka Štěpána Lotrinského ze sbírek Národního muzea. Muzejní exponáty jsou autorsky určeny, datovány, popsány, doplněny o technické parametry (rozměry, váha, materiál) a interpretovány. Interpretaci T. Kleisner namnoze doprovází vyobrazením bezprostředního inspiračního zdroje medaile (např. s. 57, 91) nebo jejího pozdějšího ohlasu (s. 102); některá doprovodná vyobrazení však postrádají hlubší opodstatnění a mají spíš volně ilustrační charakter (např. s. 113 – fotografie města Kladska, také s. 116 – veduta zámku Hubertsburgu). Poněkud stručný úvod sice poskytuje celou řadu zajímavých a cenných postřehů k barokní numismatice obecně a i k sledovanému tématu, neklade si ovšem hlubší metodologické otázky přiměřené povaze disertační práce. Je možné se například ptát, jaká tematika je na medailích Františka Štěpána zastoupena nejvíce, v jakém vztahu stojí tato tematika

k tématice medailí Marie Terezie, přičemž je nezbytné vzít v potaz, že do katalogu vypracovaného defendentem jsou zahrnuty i medaile, které zachycují panovnický pár společně. Nabízí se také k promyšlení otázky kontinuity medailérské produkce na vídeňském dvoře po roce 1740 s předešlou medailérskou produkcí císaře Karla VI. (1711–1740), otázka ideového pozadí jejich vzniku a autorství (autorství konceptů).

Přes uvedené výhrady disertaci doporučuji k obhajobě a věřím, že během ní defendent bude reagovat na moje kritické připomínky.

V Praze 2. května 2012

PhDr. Štěpán Vácha, Ph.D.